

ÂŞIKLAR BAYRAMI GELENEĞİ VE KEMAL VAROL'UN ÂŞIKLAR BAYRAMI ROMANINDA YAPI – İZLEK

The Tradition of Âşiks Festival and The Structure-Syllabus in Kemal
Varol's *Âşıklar Bayramı* Novel

Mehmet ÇETİNKOL

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Osmaniye/TÜRKİYE
mehcetinkol@yandex.com
ORCID No: 0000-0001-8384-1750

Mustafa ÇETİNKOL

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Bilecik/TÜRKİYE
muscetinkol@gmail.com
ORCID No: 0000-0002-4194-0192

Araştırma Makalesi/Research Article

DOI: 10.56671/hafizadergisi.1293469

Sayfa: 115-139

Makale Gönderim Tarihi

6/05/2023

Makale Kabul Tarihi

3/08/2023

Öz

Âşıkklar bayramı geleneği, saz şiirindeki önemli etkinliklerden biridir. Âşıkkların bir araya gelip sanatlarını icra ettikleri bu organize etkinlik, son dönemde Kemal Varol'un bir romanının adı olarak da gündeme gelmiştir. Şair ve yazar Varol, edebiyatın farklı alanlarında eserler vermiş, özellikle roman türüyle son zamanlarda öne çıkmıştır. Yazarın nehir roman olarak yazılmış üç eserinin ikincisi, 2019'da yayımlanan *Âşıkklar Bayramı*'dir. Roman, 2022 yılında sinemaya da uyarlanmıştır. *Âşıkklar Bayramı*, baba-oğul ilişkisini irdeleyen bir eser olmasının yanı sıra âşıklık geleneğine dair unsurlar da taşımaktadır. Kökleri bilinmez dönemlere kadar giden âşıklık geleneği, farklı unsurları ve ritüelleriyle romanda yer almıştır. Günümüzün en yaygın edebî türlerinden biri olan "roman" ile âşıklık geleneğine ait hususların daha geniş kitlelere ulaşması bu eserle mümkün olmuştur. Bu çalışmada, saz şiiri geleneğindeki "âşıkklar bayramı" kavramı ortaya konulmuş ve Varol'un *Âşıkklar Bayramı* adlı romanı, biçim ve içerik yönünden incelenerek metnin anlam kapsamını ifade eden izleklere değinilmiştir. Çalışmanın amacı; *Âşıkklar Bayramı* romanını yapı ve izlek yönünden incelemek, bunun yanında romanın içine sindirilen ve kültürümüzde de önemli bir gelenek olan âşıklığa ait unsurları ortaya koymaktır. Özellikle yeni kuşağa âşıklık geleneğini tanıtmak ve kültürel devamlılık bağlamında bir farkındalık oluşturmak da diğer amaçlardır. Çalışmada nitel yöntemler izlenmiş, literatür tarama ve içerik analizi/metin tahlili yöntemleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Âşıklık Geleneği, Kemal Varol, Âşıkklar Bayramı, Yapı-İzlek.

Abstract

The tradition of âşiks festival is one of the most important activities of saz poem. This activity, in which the âşiks come together to perform their art, has also come up as one of Kemal Varol's novels' name recently. Varol a poet and an author, has written in different fields of literature, but he has come forward with his novels. *Âşıkklar Bayramı*, published in 2019, is the second novel of his trilogy. The novel was also turned into a screenplay in 2022. Besides it is a novel which studies the relationship between father and son, *Âşıkklar Bayramı* has some aspects of âşık tradition as well. Âşık tradition, dating back to unknown times, took place in the novel with its rituals and different aspects. With "novel", which is one of the most widespread literary works, the aspects of âşık tradition have been possible to reach large mass. In this study, the term of "âşiks festival" has been introduced in saz poem tradition and also Varol's *Âşıkklar Bayramı* novel has been studied in terms of content and style by syllabus which refers to the meaning of the novel. The aim of this study is to indicate the novel in terms of structure and syllabus, besides to show the components forming the âşık tradition which is very important part of our culture and can also be seen in the novel. Introducing the âşık tradition especially to the new generation and to raise an awareness in cultural continuity context are the other aims. In this study, qualitative methods were followed, literature review and content analysis/text analysis methods were used.

Keywords: Âşık Tradition, Kemal Varol, Âşıkklar Bayramı, Structure-Syllabus.

Giriş

Bir kültürün varlığını sürdürebilmesi, sosyal yapıyı ve dokuyu oluşturan kitlelerin; müşterek kültürü, kimlik ve kişilik göstergesi olarak kabul edip yaşatmalarına bağlıdır. Tarihî ve kültürel birlikteliğe sahip olan insanlar, ortak değerler doğrultusunda, aynı amaca ulaşmak için çaba sarf eder ve bundan haz duyar. (Öğüt Eker, 2013: 399).

Toplumsal birlikteliğin ve ortak kültürel dokunun somut olarak görülebildiği birçok nokta vardır. Bu noktalardan biri de o toplumun edebiyatıdır. Özellikle merkezine toplumu alan ve toplumun içinden doğup yine ona yönelen *halk edebiyatı*; kültürel varlığın öğelerini yoğun olarak barındırması, toplumla bağlantılı ortak edebî ürünlerden oluşması ve bir tür "imece" edebiyatı olması gibi hususlardan dolayı bu birlikteliği açık biçimde ortaya koymaktadır.

Farklı sebepleri olmakla birlikte, halk edebiyatının zenginliğinin ve özgünlüğünün temelinde yatan mühim unsurlardan biri de onun “geleneksel” bir edebiyat olmasıdır. Bu geleneksellik, halk edebiyatının günümüzde de etkisinin devam etmesini sağlamıştır. Çünkü gelenek; geçmişle bugün, bugünle yarın arasında bir nevi “toplumsal birliktelik” ve “toplumsal iletişim”dir.

Halk edebiyatı içinde bugün de yaşayan “âşıklık geleneği” ise toplumsal birliktelik ve kişilerarası iletişimin sağlandığı etkili bir sahadır ve birçok olumsuzluğa rağmen çeşitli mecralarda görülebilmekte; Anadolu başta olmak üzere, geniş bir coğrafyada hâlâ yaşatılmaktadır.

Geleneğin ve geleneksel unsurların hızla tükendiği/tüketildiği son yüzyılda, bu kavramlara sahip çıkan şair, yazar, sanatçı ve entelektüeller modern olanla geleneksel olanı -âşıklık geleneği gibi- zaman zaman bir araya getirmekte ve özgün eserler vücuda getirebilmektedir. İçerisinde birçok müşterek değeri barındıran bu geleneksel unsurlar, “içine doğduğu toplumun kültür kalıpları ve gelenekleri ile yetişen sanatçıların” (Kara, 2019: 26) da yabancı olmadığı hususlardır. (Yaşar Kemal’in birçok eseri bu bağlamda örnek verilebilir.) Bu sanatçılardan biri de modern dünyanın edebî ürünü olan “roman” türüyle âşıklık geleneğine ait unsurları bütünleştiren yazarlardan olan Kemal Varol’dur. Yazar, *Âşıklar Bayramı* adını verdiği romanıyla bu terkihi gerçekleştirmek istemiş; âşıkların kendilerine has dünyalarını bugünün roman okuruna sunmuştur.

Kemal Varol’un *Âşıklar Bayramı* romanı 2019’da yayımlanmıştır. Roman, temelde bir babayla oğulun hesaplaşması, vedalaşması ya da girift bir hayat hikâyesi olmakla birlikte -*Âşıklar Bayramı* adından da anlaşılacağı üzere- kültürümüzde ve edebiyatımızda önemli bir gelenek olan “âşıklık” kavramına ilişkin izler taşımakta, konuyla ilgili bilgiler ve tespitler ortaya koymaktadır.

Varol’un romanına verdiği isim, halk edebiyatının atardamarı olan âşık edebiyatına/âşıklık geleneğine özgü bir kavramdır. Bu geleneğin temel unsuru ise “âşık” kavramıdır ve zamanla bu sanatçılar etrafında âşıklık geleneği oluşmuştur.

“Âşık”, literatürde birden fazla anlama yer alsa da halk şiiri özelinde; *sazıyla ve sözüyle sanatını meydana getiren, hem kendinin hem de halkının duygularını terennüm eden sanatçılar* olarak tanımlanır. Âşıklar, köken itibarıyla İslamiyet öncesi döneme kadar giden bir geleneğin temsilcileridir. Bu kişilere ilk olarak *ozan, baksı, kam, şaman, oyun* gibi isimler verilmiş, “âşık” sözcüğü ise İslamiyet’ten sonraki dönemde ve özellikle 16. yüzyıldan sonra kullanılmaya başlanmıştır (Artun, 2019: 1-6; Sakaoğlu, 2014: 99-102).

Âşıkların başat rol oynadığı bu gelenek, kendi içinde birtakım uygulamaları ve ritüelleri de barındırır. Bunların içinde *ustalık-çıraklık, mahlas alma, usta malı şiir söyleme, saz çalma* gibi hususların yanında *pir elinden bade içme-rüyada âşık olma* gibi bazı olağanüstülükler ve *doğaçlama şiir söyleme* gibi özgün yetenekler de söz konusudur. Bu özelliklerin tamamını ya da bir kısmını taşıyan âşıkların oluşturduğu bu edebiyat kolu, tarihsel süreçte şekillenerek günümüze gelebilmiştir.

Âşıkların toplumu önceleyen tarafları birçok sanatçıya ya da şaire göre daha baskındır. Halkın diliyle halka yönelik bir edebiyat icra etmeleri hatta çoğunlukla “halk ozanı”, “halk âşığı” gibi sıfatlarla bilinmeleri, onların oluşturduğu bu sanatın 21. yüzyılda da hâlen yaşayan, yaşatılan bir edebî gelenek olmasını sağlamıştır.

İstisnaları olmakla birlikte âşıklar, genellikle sosyal insanlardır. Bu sosyallik, “Âşık kahvehanesi” gibi ortamlarda açıkça görülebilir. İstanbul başta olmak üzere Anadolu’daki farklı şehirlerde de görülen bu mekânlarda âşıklar bir araya gelip sanatlarını icra etmişlerdir. Özellikle 16. yüzyıldan itibaren geleneğin sistematik bir edebiyat oluşturması bağlamında âşık kahvehanelerinin

katkısı yadsınamaz bir gerçektir¹. Âşık kahvehanelerinin yanında gelenekteki bu sosyalliğin/sosyalleşmenin en somut göstergelerinden biri de 20. yüzyılın ortalarından itibaren görülen ve farklı adların yanında bilhassa “âşıklar bayramı” şeklinde ifade edilen kurumsal organizasyonlardır.

1. Âşıklar Bayramı ve Tarihî Seyri

Günümüz âşıklık geleneğinde, sanatsal üretim ve icra ortamı bakımından ilk sıraya yerleşen sözlü icra mekânları, kahvehaneleri de geride bırakan *salonlar* olmuştur. 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde ortaya çıkıp bu yüzyılın ikinci yarısından sonra da yaygınlaşan salonlarda yapılan faaliyet ise “fasıl” yerine “program” olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Hızlı şehirleşme, köyden kente göç, teknolojinin günlük hayata etkisi ve Batılı hayat tarzının giderek yaygınlaşması gibi sebeplere bağlı olarak ortaya çıkan bu değişim, âşık fasıllarının içeriğinin farklılaşmasına da zemin hazırlamıştır. *Âşıklar şenliği*, *âşıklar gecesi*, *âşıklar yarışması*, *âşıklar bayramı* gibi adlarla gerçekleştirilen organizasyonlar, âşıkların dinleyicilerle yüz yüze gelerek sanatlarını icra ettikleri başlıca ortamlar hâline gelmiştir (Düzgün, 2013: 337). Bu organizasyonların içerisinde, geniş kitlelere ulaşma ve devamlılık özelliği düşünüldüğünde, en popüler ve en çok ses getireni ise “âşıklar bayramı” olmuştur.

Âşıklar bayramı kavramını Kaya, *âşıkların muhtelif zaman ve muhtelif yerlerde bir araya gelerek birkaç gün süre ile sanatlarını icra ettikleri toplantı* olarak tanımlamaktadır (2014: 115). Ülkemizde âşıklar bayramı ilk olarak 1931 yılında Sivas’ta Ahmet Kutsi Tecer’in gayretleriyle düzenlenmiştir. Bu etkinlik, aynı ilde kurulan Halk Şairlerini Koruma Derneği tarafından 5-8 Kasım 1931 tarihleri arasında “I. Halk Şairleri Bayramı” adıyla yapılmıştır. 17 yıl sonra Bayburt’ta, belki de bir ilçede düzenlenen ilk âşıklar bayramı yapılmış; Sivas’ta, ilkinden 33 yıl sonra 30 Ekim 1964’te, âşıklar bayramının ikincisi düzenlenmiştir (Sakaoglu, 2014: 641).

Âşıklar bayramının bu yıllardaki durumu saman alevi gibi olmuştur². Fakat 1966 yılından itibaren düzenlenen “Konya Âşıklar Bayramı” bu etkinlikler içinde özel bir noktada değerlendirilmelidir. Çünkü bu bayram, başladığı 1966’dan beri Konya’da her yıl düzenlenmektedir.

Konya’daki ilk âşıklar bayramına Türkiye’nin farklı yörelerinden 17 âşık katılmıştır. Bayramda *irticalen atışma*, *şîir* ve *türkü* dallarında yarışmalar yapılmış ve âşıklara para ödülleri verilmiştir. 1973 yılından sonra *muamma*, *lebdeğmez*, *irticali şîir*, *hikâyeli türkü*, *hikâyeli şîir* gibi dallarda da yarışmalar düzenlenmiştir (Kaya, 2014: 115-116). Daha sonraki yıllarda “Türkiye Âşıklar Bayramı” adını alan Konya’daki bu faaliyetlerin en sonuncusu ise 56. *Konya Âşıklar Bayramı* adıyla

¹ Özkul Çobanoğlu’nun bu noktadaki tespitleri önemlidir. Çobanoğlu, âşık tarzı edebiyat geleneğinin “İstanbul” merkezli ve mekân olarak da “kahvehane” kaynaklı olduğunu ortaya koymaktadır. Detaylı bilgi için bkz. (Çobanoğlu, 2007).

² Anadolu’nun bazı yerlerinde de âşıklar bayramı düzenlenmiş ancak bunlar uzun soluklu olmamıştır. Bunlardan 1990 yılında Erzurum’da başlatılan “Geleneksel Türkiye Âşıklar Yarışması”, yedi yıl düzenlenmiş ve yarışmanın sonuncusu 1996’da yapılmıştır. 2005 yılında ise Karşlı Âşık Murat Çobanoğlu’nun ölümünün ardından onun anısına “Uluslararası Kars Âşıklar Bayramı” düzenlense de bu etkinlik de sekiz yıl yapılabilmiş ve 22-24 Şubat 2013 tarihlerinde son bulmuştur (Düzgün, 2013: 337).

2022 yılında düzenlenmiş; Konya/Karatay Belediyesi'nin ev sahipliğinde düzenlenen bu etkinlik, 4 ülke ve 24 şehirden 37 âşığın katılımıyla ve "Âşık Veysel'e Vefa" temasıyla gerçekleştirilmiştir (URL-1).

Konya Âşıklar Bayramı, geleneğin bugüne taşınmasında ve yeni neslin geleneği tanınması bağlamında önemli bir misyon üstlenmiştir. "XX. yüzyıl âşık edebiyatının oluşmasında Konya Âşıklar Bayramı'nın etkisi büyüktür. *Abdulvahap Kocaman, Murat Çobanoğlu, Sefil Selimî, Halil Karabulut, Âşık Hasretî, Şeref Taşlıova, Âşık Feymanî, Hacı Karakılçık* gibi kimi âşıklar, kendilerinin yetişmesinde ve tanınmasında Konya Âşıklar Bayramı'nın payını hemen hemen her ortamda dile getirmişlerdir" (URL-2).

Konya'da düzenlenen kurumsallaşmış bu etkinlikle birlikte "âşıklar bayramı" niteliği taşıyan bazı faaliyet, şöen ve festivaller; bugün bazı belediye, üniversite, dernek veya vakıfların eliyle ülkemizde zaman zaman yapılagelmektedir.

Âşıklık geleneğini ve âşıklar bayramını terminolojik manada genel hatlarıyla ifade ettikten sonra *Âşıklar Bayramı* romanını yapı ve izlek yönünden şu şekilde incelemek mümkündür:

2. Yazarın ve Romanın Kimliği

Âşıklık geleneğinde önemli bir etkinlik olan *Âşıklar Bayramı*, şair ve yazar Kemal Varol'un dördüncü romanının da adıdır (Varol, 2019). Varol'un şiir, hikâye, derleme türünde de eserleri mevcuttur.

"Edebî serüvenine şiirle başlayan Kemal Varol, ilk romanı *Jar*'ı 2011 yılında yayımlar. Yazar, sonraki yıllarda sırasıyla *Haw* (2014), *Ucunda Ölüm Var* (2016) ve *Sahiden Hikâye* (2017) eserlerini okurla buluşturur" (Yiğitoğlu, 2019a: 135). *Haw* romanıyla 2014 yılında Cevdet Kudret Roman Ödülü ile Sabit Fikir Yılın Romanı Ödülü'ne, 2015 ÇGD-Bursa Barış Ödülü'ne ve Pen Amerika 2017 Çeviri Ödülü'ne, *Sahiden Hikâye* adlı eseriyle de 2018 Sait Faik Hikâye Armağanı'na ve 6. Notre Dame de Sion Liseliler Edebiyat Ödülü'ne layık görülmüştür.

Dilek'e göre Kemal Varol, romanlarıyla toplumcu gerçekliğe yeni bir nefes kazandırmıştır. Yazar -Orhan Kemal ile benzer biçimde- kendi yaşadığı yerin, yakından bildiği insanların ve içinde bulunduğu toplumsal koşulların romanını yazmıştır (2017: 84).

Âşıklar Bayramı, Varol'un roman üçlemesinin ikincisidir. Yazarın 2016 yılında yayımlanan *Ucunda Ölüm Var* ve 2022'de yayımlanan *Babamın Bağlaması* bu serinin diğer romanlarıdır. Üç romanın da temelinde Heves Ali vardır. Okuyucu; *Ucunda Ölüm Var* adlı eserde Ağıtçı Kadın'la birlikte Arguvan'dan yola çıkarak Konya, Bursa, İstanbul, Erzurum ve Arkanya'da Heves Ali'yi arar. Seçilen şehirlerden üçünün (İstanbul, Erzurum, Konya) âşık edebiyatındaki yeri, bilinen bir gerçektir. Bu seyir, Tanpınar'ın *Beş Şehir* isimli eserini de akla getirir. "*Ucunda Ölüm Var* romanı, Anadolu'da eski bir geleneğin temsilcisi olan Kırşehirli ağıtçı bir kadının, ölüm döşesindeyken çıktığı hayalî yolculuklar üzerine inşa edilir" (Yiğitoğlu, 2019b: 99-100). *Babamın Bağlaması* ise *Âşıklar Bayramı* romanının devamı niteliğindedir. Burada yazar, âşık babanın ölmeden önce Yusuf'a teslim ettiği bağlamayla önceki romanını sürdürür. Modern ve bohem bir hayat yaşayan Yusuf, bağlamayı ne yapacağını bilemez. *Babamın Bağlaması* bir bakıma serinin çözüm bölümüdür. *Âşıklar Bayramı*'nın aksine bu romanda sis altındaki kişi ve yer isimleri açıkça yazılır. Heves Ali'nin badeli âşık olduğunu da bu romanda öğreniriz (Varol, 2022: 64). Yusuf, Aylın'la görüşür ve yılın belli bir gününde belli bir mekânda buluşma kararı alırlar. Ertesi yıl Yusuf, buluşacakları Cide'ye doğru giderken Kırşehir'de yol üstünde bir anne ile oğluna tesadüf eder ve onları arabasına alır. Arabada

huysuzlanan çocuğa avunması için Heves Ali'nin bağlamasını verir. Çocuğun ismi de Ali'dir, tıpkı Heves Ali gibi mavi gözlüdür ve onun da kaderi Heves Ali'nin kaderi gibidir: Çocuğun babası, annesini ve onu yalnız bırakmıştır. Bağlama Neşet Ertaş'ın memleketi Kırşehir'de tekrar bir başka Ali'nin eline geçer. Bu, âşıklık geleneğinin yaşatılmasını ve devamlılığını da gösterir. Bu romanlardaki *âşıklık*, *bağlama*, *ağıt*, *türkü* vb. gibi geleneksel motifler dikkat çekicidir. Varol, romanlarında yer verdiği bu geleneksel unsurlarla ilgili olarak bir mülakatında şunları ifade eder:

Şairlik yıllarımdan beri halk edebiyatına özel bir ilgim oldu hep. Halk âşıkları, dengbejler başucu kaynaklarımdı. Büyük bir zenginlik olan bu topraklardaki farklı kültürlerin sözlü kültür ürünlerine odaklandım yıllarca. Şairken asıl derdim, bu kültürü günümüze nasıl taşıyabileceğim, onu şiirde nasıl dönüştürebileceğimdi. Ama bir roman yazarı olarak başka türlü bir dönüşümün kapısını aralamam gerekiyordu. Bu yüzden bu çağın gürültüsü arasında sesleri pek duyulmayan bu eski zaman ustalarını düzyazıya çekmeye çalıştım. Heves Ali tam da bunun temsiliydi benim için. Yusuf ise, onun tam zıddı: Bugünün temsili. (URL-3).

Yazarın çalışmamıza konu olan *Âşıklar Bayramı* adlı romanı 2020'de Attilâ İlhan Roman Ödülü'ne değer bulunmuştur. Seçici kurul, Varol'un ödüle değer görülmesini, "*Sözlü kültür ile yazılı kültürü başarılı bir şekilde birleştirmesi, âşık geleneğini baba-oğul ilişkisiyle harmanlaması, yolculuk üzerine kurgulanan yapıdaki yolculuğa paralel şekilde ilerleyen bir iç hesaplaşmayı etkileyici bir dille anlatması*" sözleriyle açıklamıştır (URL-4).

Âşıklar Bayramı romanı sinemaya da uyarlanmıştır. OGM Pictures imzasıyla, yönetmenliğini ve senaryosunu Özcan Alper'in üstlendiği, başrollerini Kıvanç Tatlıtuğ ve Settar Tanrıöğen'in paylaştığı film, 2 Eylül 2022'de Netflix'te yayımlanmıştır (URL-5). Eserle ilgili yapılan yorumların içerisinde Doğan'ın tespitleri dikkat çekicidir. Doğan, romanın/filmin kahramanlarından Heves Ali'yi Karaca Oğlan'la bağdaştırarak şu tespitleri yapar:

Filmin özelinde esas mesele baba ve oğul arasındaki hesaplaşma ve hayat yolculuğu olsa da âşıklık geleneği üzerine verilen ince detaylar Karacaoğlan'ın ruhunun dijital dünyaya sıçrayışı gibidir. Âşık baba Heves Ali ismiyle müsemma bir ozandır, ailesini geride bırakıp diyar diyar aşk peşinde dolaşmış, büyük bir ozan olmuş, hayatını sazının ve sözünün meşkinde adamıştır. Oğluyla çıktığı yolculuğu boyunca öğrendiğimiz kadarıyla her şehirde bir hanımın gönlüne dokunmuş, kimisi aşktan aklını yitirmiş, kimisi derdini onun gibi bağlamasına akıtmış, kimisi daha fazla dayanamadan dünya sürgününü yarıda kesmiştir. Heves Ali'nin yaptığı ise aşka duyduğu derin hürmeti bu hanımlar üzerinden ortaya koymaktır. Başlarda herkese tuhaf gelen bu hâl Heves Ali'nin esasen hevesle değil de aşkın ağır yüküyle gönül arayışının başka bir göstergesidir. Tıpkı Karacaoğlan'ın Elif'i gibi, Meryem'i gibi, Emine'si, Esme'si gibi kadınlardan oluşan bir aşk yolu kurmuştur kendine. Hayatı bir meşk yolculuğuna çeviren Heves Ali soluklanmak için yine aşkı seçmiş, her durağında bir yâre türküler bezemiştir. Gelenek pınarının başını tutan Karacaoğlan atası gibi coşkun gönlünü başka başka sevgililerin saçlarına dolamıştır. Âşıklar için hayat çeşmesi aşk pınarından akıyor ve bu pınarın gözesi kadınlar ve onların kendilerine has güzellikleriyle sözlerinde can buluyor. Kadın olarak var oluyormuş gibi görünen isimler başka bir hâl alıp olguya geçip algıyı oluşturuyor. Aşkın kendisine dönüşmüş bin bir kadının masalı Karacaoğlan'dan Heves Ali'ye hem geziyor hem esiyor. Biz de bu tatlı esintiden tatlı tınılar işitiyoruz. Biz onların bağlam-a-larından düşen kadınları görüyoruz, onlar bize bin bir kadından masallarla aşkı fısıldıyor (Doğan, 2022: 50-51).

Âşıklar Bayramı romanıyla Varol, bir bakıma Karaca Oğlan'ın bugünkü hâlini Heves Ali'nin sıfatında gözler önüne getirirken "aşk" kavramını da aşkın beşerî muhatabı kadınların hikâyeleriyle örer somut hâle getirmiştir.

3. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Âşıklar Bayramı romanında "başkişi bakış açısı" kullanılmıştır. Sazyek (2000: 62), *anlatıcılığın ve bakış açısının başkişide toplanması durumunda bunu karşılayan terim* olarak bu kavramı kullanır. Bu bakış açısının daha içten ve doğal öze sahip olduğunu ifade eder. Romanın başkişisi Yusuf'un anlatıcılığı ve bakış açısıyla olaylar verilir. Sazyek, aynı eserinde Şerif Aktaş'ın "kahraman anlatıcının bakış açısı" terimini kullandığını da ifade eder.

"...Anlatıcı kahramanlardan biriyle aynileşir. Böylece metnin yapısı ve üslûbu üzerinde kahraman-anlatıcının kültür seviyesi, mizacı, dikkati ve içinde bulunduğu sosyolojik ve psikolojik şartlar etkili olur. Zira metinde nakledilen her şeyi onun duyu organları ile idrak ettiği ve değerlendirdiği tarzda karşımıza çıkar (Aktaş, 1991: 100).

Aktaş, bu bakış açısının otobiyografik karakterli olduğunu, kahraman-anlatıcının hem vakanın yaşandığı devirdeki hâlini hem ferdî geçmişini hem de anlatma zamanına ait dikkatlerini nakledebildiğini belirtir. Okur, bu romanda başkişi Yusuf'un çocukluğunu, gençliğini ve anlatma zamanındaki *dikkatlerini* onun bakış açısıyla görür. Eser "ben anlatıcı"yla kaleme alınmıştır. Ben anlatıcıyı güçlendirmek için *iç çözümleme*, *geriye dönüş* gibi tekniklerden ve *anı*, *mektup*, *türkü* gibi başka türlerden faydalanılmıştır. Aktaş (1991: 101) da bu bakış açısında hâtıra defterlerinden, mektuplardan ve çeşitli vesilelerle kahraman-anlatıcı tarafından kaleme alınmış yazılardan yararlandığını belirtir. Bu teknikler ve edebî türler ile anlatıcının görme ve sezme gücü güçlendirilmiştir, kinaye mesafesi ise korunamamıştır.

4. Olay Örgüsü

Eserde on sekiz bölüm vardır. Bunlardan on üçü; harfle, sıra sayı sıfatı kullanılarak (Birinci Bölüm) oluşturulmuştur. Vaka örgüsüne uygun olarak dördüncü bölümün ardından Birinci Mektup, dokuzuncu bölümün ardından İkinci Mektup ve on birinci bölümün ardından Üçüncü Mektup bölümleri oluşturulmuştur. Temaya uygun olarak altıncı bölümün sonuna Birinci Türkü, onuncu bölümün sonuna da İkinci Türkü konulmuştur.

Yazar, kitabı babasına ithaf etmiştir. Bu ithaf, konu ve tema göz önünde bulundurulduğunda anlamlıdır. Bir mülakatta Varol bu hususa değinir:

Hiç şüphesiz, yazarken kendi oğulluk ve babalık deneyimlerim eşlik etti, vaktiyle yaşadığım yas süreci de yardım etti bana. Türkiye ve dünyadan aynı konuyla alakalı sayısız metin de aklımın bir kenarında durdu hep. Yine de sanırım en çok babamdan ilham aldım bu romanda. Doğrudan onun hikâyesi değil elbette bu kitap ama yazarken bir duygu olarak, oturup kalkmasıyla, suskunluğuyla, neşelendiğinde gürül gürül anlatmasıyla, sonra tekrar susmasıyla hep babam yanı başımdaydı. Belki de onunla olan hikâyemi de bu romanla tamama erdirmek istedim (URL-6).

Eser; Şair Rıfat'ın bir beyiti ile başlar ve bu, kitabın genel epigrafıdır. Romanda Heves Ali'nin ömrünün tükendiği, yaşadığı sevdalardan -buna oğul sevgisi de dâhildir- gönlünde sadece bir ah kaldığı okura aktarılır: "*Tükendi nakd-i ömrüm dilde bir sevdâ-yi ah kaldı/Tevesşül dilber-i yâre benim arzum nigah kaldı*"(s.9).

Türkü ve mektup bölümleri hariç diğer on üç bölümün başında da epigraflar kullanılmıştır. Bu metin parçaları bölümlerin temasıyla uyumludur; bir bakıma okuyucuyu bölümde anlatılanlara hazırlamakta ve gerilimi, çatışmayı üst noktaya taşımaktadır.

Birinci Bölüm: Gece Gelen

Uyku sorunu yaşayan ve yanı sıra on beş yıl önce terk ettiği sevgilisi Aylın'a yazdığı mektuba uğraştığı için iki gecedir uykusuz olan başkişinin gece saat üçü çeyrek geçe kulağına kararsız ve sadece bir kez çalan zil sesinin gelmesi.

Su içmek için kalkıp tekrar kapı zili beklerken derin ve içli bir öksürük duyduğunda korkularının depreşmesi (Mesleği avukatlık sebebiyle saldırıya uğrama ihtimali, gençliğindeki siyasi gözaltılarını hatırlaması vb.).

Kapı dürbününe gözünü dayadığında, yirmi beş yıl sonra ilk defa, üç telli bağlaması ve ahşap bavuluyla kapının önünde "diz çöken" babasını görmesi.

İkinci Bölüm: Konuk Kabul Ediyor Musun?

Babanın hastalığının ve perişanlığının ifade edilmesi.

Babanın gelmesi ile oğulun geçmiş günleri anımsaması; senede bir öz babasını görmesi, öz babası gelince üvey babasının ortalıktan kaybolması.

Babanın en son yirmi beş yıl önce, on beş yaşında görülmüş olması; oğulun yatılı okula verilmesi, yatılı okulda kendisine sahip çıkan Bedih Hoca'nın hatırlanması.

Oğulun çocukluğunu anımsaması ve babasına dair olumsuz anıların hatırlanması ile öz babasına karşı nasıl davranacağını kestirememesi, yirmi beş yıllık boşluk sebebiyle babaya öfke duyması.

Babanın hastalığını öğrenmek için doktor arkadaşı Salim'den yardım istemesi.

Yıldız isimli kız arkadaşının telefonunu sürekli çaldırması, Yusuf'un umursamaması ve kıza cevap vermemesi.

Üniversiteyi okuduğu İstanbul'daki kız arkadaşını -sebepsiz yere terk ettiği Aylın'ı hatırlaması.

Üçüncü Bölüm: Babamın Kalan Zamanı

Yusuf'un Van'daki arkadaşı Salim'den babasının hastalığının ayrıntılarını öğrenmesi.

Gün boyunca eski kız arkadaşı Aylın'ı düşünmesi, Aylın tarafından affedilmeyi hayal etmesi.

Yıldız'ın sürekli aramasına rağmen Yusuf'un telefonu açmaması.

Eve döndüğünde babasını gitmeye hazır bulması.

Dördüncü Bölüm: Konuşamıyorum

Babanın Kars'a, Âşıklar Bayramı'na, gitmeden önce helallik almak için Yusuf'a ve Yusuf'un annesinin mezarına uğradığını söylemesi.

Yusuf'un babanın bu ziyaretinin olumsuz tesirinden kurtulmak için Mardin'e gezi planlaması.

Yaşanılanların kötü bir anı olarak zihninde yer etmesinden korkması.

Otogara bıraktığı babasını otobüsten indirip otomobiliyle Kars'a beraber gitmeye karar vermesi, sonrasında Gürcistan ve Trabzon'a gezi düşlemesi.

Bu arada Erzurum'daki müvekkilini ziyaret etmeyi planlaması.

Yusuf'un cevap vermemesine karşın Yıldız'ın ısrarla aramaya devam etmesi.

Ayılın hatırasının Yusuf'u sürekli rahatsız etmesi ve Yusuf'un, terk etmenin pişmanlığını yaşamaması.

Telefonunda taslak halindeki e-postayı Aylın'a göndermesi.

Birinci Mektup: Affet

Yusuf'un, Aylın'dan elinde kalan tek bilgi olan e-posta adresine mektup taslağını iletmesi

Bu mektupla on beş yıl önce bir sabah sebepsiz terk ettiği Aylın'dan, geçmiş yaşantılarını hatırlatarak af dilemesi.

Beşinci Bölüm: Bir Derdim Var

Diyarbakır'dan sonra yolculuğun ilk durağı Arkanya'ya uğramaları.

Babanın Arkanya'da bir kadının mezarını ziyaret edip mezar başında "Çıktım Yücesine Seyran Eyledim" türküsünü söylemesi.

Babanın lakabının "Heves" olduğunun ortaya çıkması.

Elazığ'a girerken babanın fenalaşması.

Altıncı Bölüm: Yarım Kalan

Elazığ'da, acil serviste, babaya tıbbi müdahalede bulunulması.

Hastanede karşılaşılan eski bir tanıdıkla Harput Kürsübaşı'nda şarkılı türkülü bir meşke katılmaları.

Babanın pejmürde kılıklı bir kadına türkü söylemesi, kadından helallik dilemesi.

Birinci Türkü: Helallik İsteyenlerin Türküsü

Dünyayı terk eden şairin/ozanın dağlardan, taşlardan, rüzgârdan; kendinden önceki ses ve saz sanatçılarından helallik istemesi.

Yedinci Bölüm: Başka Bir Yerde

Elazığ Kovancılar'da, acil serviste babaya müdahalede bulunulması.

Yusuf'un acildeki hemşireye gönlünün kayması.

Baba ile özçekim yapıp sosyal medyada paylaşması.

Yusuf'un baba kelimesini kullanamaması, "peder" demesi.

Sekizinci Bölüm: Bırakıp Giden

Heves Ali ve oğlu Yusuf'un karşılaştıklarından beri ilk defa açık bir şekilde konuşmaları.

Babanın, Yusuf'un annesinin, kendilerini yokluk sebebiyle terk ettiğini anlatması.

Yusuf'un kızgınlığının bir kat daha artması.

Yusuf üstünü değiştirirken babanın, Yusuf'un omzundaki doğum lekesini okşaması ve duygulanıp ağlaması.

Dokuzuncu Bölüm: Ağlama

Önceki konuşmanın verdiği soğukluk sebebiyle babanın kendini yol üstündeki köyde bırakıp Yusuf'a, yola devam etmesini söylemesi.

Dolmuşun yol kenarında bekleyen Heves Ali'yi alacakken vazgeçmesi ve bunun üzerine Yusuf'un tekrar babasını arabaya alması.

Alevi Zaza köyüne konuk olmaları.

Babanın bu köyde Menüş Kadın'la görüşüp helallik alması.

Heves Ali ve Menüş Kadın'ın ayrılık sahnesinin tesiriyle Yusuf'un Aylın'a daha önce yazdığı ikinci e-postayı göndermesi.

İkinci Mektup: Üzgünüm

Yusuf'un Aylın'a, birlikte yaşadıklarını hatırlatıp bunları geride bıraktığı için üzgün olduğunu ifade etmesi.

Onuncu Bölüm: Vasiyet

Yusuf'un, babasının "evladım" sözü altında ezilmesi ve bir türlü "baba" kelimesini telaffuz edememesi.

Yatılı okuldan itibaren yanında olan müzik hocaları Bedih Hoca'nın baba ile irtibatının ortaya çıkması.

Yirmi beş yıldır görüşmeler de müzik öğretmeni vasıtasıyla babanın her şeyden haberdar olması.

Yusuf'un, Bedih Hoca'nın saz ve sözünün babasının edasıyla benzerliğini fark etmesi.

Bedih Hoca'nın üvey kardeşi olabileceği korkusunu yaşaması ama fazla bir şey soramaması.

Babanın Malatya'nın Arguvan ilçesindeki eski bir mezarda yatan kadının yanına gömülmek istemesi. Bu son istekte annesinin akla gelmemesi üzerine Yusuf'ta merhametin yerini tekrar kızgınlığın alması.

Yusuf'un, babasını Erzurum'daki âşıklar kahvesine bırakıp cezaevinde müvekkiliyle görüşmeye gitmesi.

Babanın, kahvede, telefonda bir kadına türkü söylemesi.

İkinci Türkü: Kanadında Taş Var Türküsü

Âşığın dünyayı terk ettikten sonra, kendini hatırlatacak nesne ve durumların yer aldığı bir türkü.

On Birinci Bölüm: Bir Gün Daha

Erzurum'da fenalaşan babanın hastaneye kaldırılması.

Yoğun bakımdaki babayı bir kadının ziyaret etmesi.

Yusuf'un, babasının şapkasının içinde birlikte çektirdikleri fotoğrafını görmesi ve Arkanya çarşısında otuz beş yıl önce, beş yaşındayken yaşadıklarının zihninde canlanması.

Üçüncü Mektup: Unutmadım

Yusuf'un Aylın'a birlikte geçirdikleri güzel günleri unutmadığını ifade eden üçüncü bir e-posta göndermesi.

On İkinci Bölüm: Ömrümüz

Yusuf'un Van'daki doktor arkadaşı Salim'in Erzurum'a gelmesi.

Salim'in ayarladığı ambulansla doktor, hemşire ve Erzurumlu âşıklerle Kars'a doğru yola çıkılması.

On Üçüncü Bölüm: Sazım

Babanın -Heves Ali'nin- koma hâlinde, sedyede âşıklar bayramına dâhil olması.

Ülkenin dört bir yanından gelen âşıkların duduk ve kemanlar eşliğinde ağıtla ve Pir Sultan'ın "Sultan Suyu" türküsüyle Heves Ali'yi karşılamaları.

Heves Ali'nin herkesten helallik dilemesi ve sazını oğluna emanet etmesi.

Cenazeye Arguvan yolunun görünmesi.

5. Zaman

Zaman, olay örgüsünün akışıdır. Klasik eserlerde bu akış kronolojiktir. Düz bir zaman vardır; ileriye doğrudur. Okur, olayın zaman akışının kesildiğini hisseder, görür; vaka bitmiştir. Modern eserlerde ise belirsiz bir zaman vardır ve pek çok modern eserde zamanda kırılmalar görülür. Postmodern eserlerde ise zaman genellikle geriye dönüşlerle kırılır. Bu eserlerde zamanın ironisi vardır. Bu ironi serinin ilk romanı *Ucunda Ölüm Var*'da açıkça görülür. *Âşıklar Bayramı*'nda da pek çok "zaman" tasarrufu ile karşılaşırız. Yazar, okuyucuyu bir yolculuğa çıkarır; bu yolculuk, bazen otomobil ile Kars'a doğru (hatta ölüme doğru) bazen de Yusuf ve Heves Ali'nin hatırladıklarıyla geçmişe doğrudur. Okuyucu iki zaman arasında mekik dokur. Çatışmanın sunulmasında ve temanın inşasında zaman kavramı ustalıkla kullanılmıştır.

Romanda vaka üç gece dört gün sürer. Gece saat üçte Yusuf'un babası Heves Ali, oğlunun yanına gelir. Ertesi sabah Yusuf işleriyle meşgul olur. Akşama doğru eve döner. Yolculuk başlar; bir gece Elazığ'da, bir gece Bingöl yolunda bir köyde konaklarlar. Heves Ali, bir gece de Erzurum'da hastanede kalır; kasım sonlarıdır, mevsim kışa dönmektedir.

Olay zamanı ile anlatma zamanı paraleldir. Yirmi beş yıl sonra görüşen bir baba-oğul ilişkisi anlatıldığı için geriye dönüşlerle geçmişte yaşananlar sunulur. Öznel zaman daha ağırlıklıdır.

"En son on beş yaşındayken görmüştüm onu (...) Her yıl aynı gün, oflaya puflaya babamın gelmesini beklerdim" (s. 24).

"Babam hep bir yerlere gider ve hiçbir zaman dönmezdi. Onu son defa, on beş yaşında, kasabadaki yatılı okula verilmeden önceki yaz ortası gördüm" (s. 32).

Yusuf, üniversite yıllarındaki kız arkadaşı Aylın'ı zaman zaman hatırlamaktadır ve geçmiş sürekli zihnindedir.

“Yıldız’ı son dört gündür, Aylın’ı uzun yıllardır görmemiştim (...) On beş yılın ardından Aylın’ı yeniden bulup hayatına dahil olmak, karşısına dikilip geçen zamandan ve başışlanmaktan söz etmek bana ağır geliyordu” (s. 44).

Romanda sosyal zaman da okuyucuya hissettirilir.

“... uzaktaki yakılıp yıkılmış eski şehre ve surlara baktı bir süre” (s. 57).

“Diyarbakır-Bingöl yolu hem kötü hem tehlikeliydi. Arada bir hafifleyen çatışmalar o yıl yeniden alevlenmişti. İşin içinde kaçırılma ya da mayına rast gelme tehlikesi de vardı. Bir zamanlar tarafı olmama ramak kalmış bu kırk yıllık çatışmaların sona ereceği yoktu” (s. 67).

“Küçük adımlarla çarşıya yürüdüğümde arada bir yanımdan omuzlarında kalaşnikoflarıyla gezen köy korucuları görünüyor... (s. 86)”

Bingöl yolunda baba ve oğul askerî konvoyun peşine takılır. Bu da sosyal zamanı gösterir.

“Elimi radyoya uzattım ama konvoydaki sinyal kırıcı araç yüzünden çekmiyordu. ‘Konvoya fazla yaklaşma istersen’ dedi babam, “Dünyanın bin türlü hâli var” (s. 126).

Toplumda mezhebî bölünmüşlüğün yaşandığı bir dönem olduğu da okuyucuya verilir:

“Dolmuş seni neden almadı, dolu muydu?” diye sordum bozuk yolda ha bire iki yana sallanırken. “Bıyıklarım yüzünden beni Alevi sandılar, dedi yutkunarak” (s. 144).

6. Mekân

Zaman gibi mekân da modern anlatıların temel özelliklerindedir. Epik anlatılardan ziyade son yüzyıldaki modern anlatılarda çatışmalar ve karşılaşmalar mekânla anlam kazanır. Kahramanlar içinde buldukları mekânla var olmuşlardır. Korkmaz, bu durumu *ontolojik* olarak yorumlar ve var olmanın temel noktası olarak mekânı ifade eder: “Ontolojik anlamda mekân, insan varlığının evrendeki tutunma yeri, bir oluşlar/kılışlar diyarı ve nihayet insan başarılarının hem ürünü hem de etkileyen nitelikli uygulama alanıdır” (2017: 11).

Olay örgüsünün gelişimi ve kahramanların davranışlarının çözümlemesinde mekân okuyucuya yol gösterir. Korkmaz (2017: 12-13) mekânı; anlatmanın (narration/tahkiye) ağırlıkta olduğu eserlerde, kullanılan ve üzerinden geçilen bir yer olan ve kişi-yer özdeşliğinin henüz tam olarak sağlanmadığı çevresel mekânlar ile kişi-yer ilişkisini sorunsal açıdan yansıtan, dönüştürülmüş, anlam üreten, anıları barındıran, kişinin iç dünyasını yansıtan değer olarak karşımıza çıkan ve sadece topografik bir yer olmayan algısal mekânlar olarak iki kısımda ele alır. Bu çalışmada da mekânlar buna göre değerlendirilecektir.

6.1. Çevresel Mekânlar

Roman, Diyarbakır’da bir site içerisindeki apartman dairesinde başlar. Adliye, avukatlık bürosu, Arkanya’daki mezarlık, Harput’taki Kürsübaşı, hastane acil servisleri, Yado Çeşmesi, Bingöl yolunda Alevi Zaza köyü, Erzurum’da âşıklar kahvesi, hastane odası, Kars’ta âşıkların toplandığı bahçe romandaki başlıca *çevresel* mekânlardır.

6.2. Algısal Mekânlar

6.2.1. Kapalı/Dar ve Labirentleşen Mekân

Roman kişilerini yutan, daraltan, boğan ve kişiliklerinin oluşmasında anı değeri olan mekânlardır. Romanın ilk bölümünde Diyarbakır'ı saran sisten bahsedilir. Roman ilerledikçe bu sis yavaş yavaş dağılır ve Yusuf ile babasının ortak geçmişi göz önüne serilir.

“Bir süre dışarı bakmaya çalıştım ama şehri çepeçevre saran bu bembeyaz karanlığın yerden kalkıp dağların doruklarına çekilmeye niyeti yoktu” (s. 13).

Başkışı Yusuf'un çocukluğunu geçirdiği Arkanya.

“Başımı çevirip yokuşun başındaki rakı fabrikasına, fabrikanın tam karşısındaki Makam Dağı'na, dağın eteğine nazlı nazlı yayılan çocukluğumun bu eski kasabasına baktı. (...) Arkanya ikimizde de yutkunma olarak kalmıştı” (s. 80).

“Arkanya'nın değişmiş caddelerinde gezerken kararmış ruhum bir mengene gibi beni sıkıca sarmış, nefes almama izin vermiyordu sanki” (s. 86).

Arkanya Çarşısı da algısal mekândır.

“...daracak çarşıya girdiğimde içimdeki sıkıntının daha da arttığını hissettim” (s. 87).

“Dünyadaki her şeyin bana fazlasıyla büyük, görkemli ve neşeli görüldüğü çok eski zamanlarda, sanki birinin elinden tutup top kumaş, kefen bezi, plastik ayakkabı ve çörekotu kokan bu çarşıdan daha önce de geçmişim gibi bir his doldu içime” (s. 88).

Arkanya, Kemal Varol'un diğer romanlarında da geçer. Gerçekte böyle bir yer yoktur, kurgudur. Vakanın devamında Maden kasabası, Hazar Gölü ifadelerinden buranın yazarın doğduğu yer olan Ergani'yi anımsattığını söylemek mümkündür.

Avukat Yusuf, gençliğinde karıştığı siyasi olaylar ve gözaltılar nedeniyle cezaevlerinden de olumsuz etkilenmektedir.

“Abi istersen dosyayı bana bırak.” dedi. “Sen cezaevine girince kötü oluyorsun.” “Yok yok” dedim. “Kaç yıl oldu artık alışmam lazım. Zaten oradan çıkar çıkmaz hafızayı sıfırlıyorum”(s. 94).

6.2.2. Açık ve Geniş Mekânlar

Roman boyunca baba ve oğul arasındaki gerilim ve çatışma zaman zaman yükseldiği için insanı ferahlatan mekânlar azdır. Uğranan köylerdeki ağaçlar, sular ve hava ferahlatan mekânlara örnektir.

“... Yado Çeşmesi'nin buz gibi suyuyla elini yüzünü yıkamış, bir süre ormanlardan gelen temiz havayı ciğerlerine çektikten sonra tek kelime etmeden gidip arabanın yanındaki kaldırım taşlarına kurulmuştu” (s. 137).

“... bulduğu bu temiz havayı sonuna kadar solumak, yorgun ve tükenmiş ciğerleriyle doldurmak istiyordu” (s. 145).

Mekân algısı Yusuf veya Heves Ali'ye göre değişir. Harput'ta Köprübaşı'ndaki meşk icra edilen ev Heves Ali'ye abihayat olmuşken Yusuf'u boğar. Gene yol üstündeki Alevi köyünde Heves Ali ferahlamış ve iştahla yemek yemektedir. Ama Yusuf yolun ve yolculuğun bitmesini hayal eder.

“İçeri geçmek, bu fazlalığın bir parçası olmak istemiyordum. Fakat benim bu aksi ve isteksiz hâlime rağmen babam hayli memnun görünüyordu.” (s. 106).

“Yüzü gözü gülüyordu babamın. Kendisine uzatılan sarma sigaralardan yakıyor, köyün suyundan kana kana içiyor, anlatılanları dinledikçe gür bıyıkları neşeyle sağa sola oynuyordu (...) Bir ara telefonumu

çıkartıp internette gezinmeye niyetlendim ama bu garip ve ıssız köyde ne internet çekiyordu ne de telefon. Çaresizce etraftaki kalabalığa bakıp çekmeyen telefon yüzünden içime düşen sıkıntıyı unutmaya çalıştım (s. 147).

Yusuf'un babasıyla yolcuğunu bitirdiğinde yaşadıklarını unutmak için gitmeyi hayal ettiği Mardin, Trabzon, Uzungöl ve Gürcistan da açık ve geniş mekânlar olarak zikredilebilir.

7. Eşyalar

Hızlı yaşayıp çabucak tüketen günümüz insanına nazaran önceki nesillerde eşyanın kıymeti vardı. Korkmaz (2017: 19) roman mekânındaki eşyayı *simge değer* olarak ifade eder. Kişiliğin ve varlığın çözümlenmesinde mekândaki eşya ya da sadece eşya da okuyucuya yol gösterir.

Eşya, görünüş ve olayların belli anlamlara sabitlenmesinin sıradan okurda inandırıcılık açısından kuvvetli bir gerçeklik algısı oluşturması gibi, gelenek ve gündelik hayat rutinleriyle insanların bunlar içindeki belirli şekilde devinimlerinden söz eden metinler de inandırıcılığı ve etki gücü yüksek metinlerdir (Issı, 2020: 79).

Romanda öne çıkan eşya, Heves Ali'nin üç telli bağlamasıdır. Âşık; hiçbir şekilde onu yanından ayırmaz, bağlaması sürekli elindedir. Hemen hemen her bölümde bağlama söz konusu edilir.

"Sabahtan beri kucağında gezdirdiği bağlamasını bagaja koymayı kabul etmedi" (s. 60).

"Bağlamasını bir bebek gibi kucağına almış, düşürüp kıracaktı gibi sıkı sıkıya tutuyordu" (s. 67).

"Oyuncağından ayrılmak istemeyen bir çocuk gibi bağlamasını hep yanında istiyordu" (s. 118-119).

Otomobil yolculuğunda, hastanede, ambulanda hep yanındadır âşığın bağlaması. Elazığ'da hastane acil servisinde gözleri bağlamasını arar.

"Derdini anlatamayınca elini yavaşça havaya kaldırıp parmaklarını sağa sola, bağlama çalar gibi salladı. Kayılanma, dedim. Bak, bağlaman köşede duruyor" (s. 99).

Babanın ölüm anında oğluna söylediği son söz, bağlamayı göstererek *"Şunu bir tutar mısın?"* olmuştur. Heves Ali'nin bağlamayı ona teslim etmesi, âşığın geleneği oğluna miras bırakmasıdır ve bu yönüyle semboliktir. Bir efsaneye göre Karaca Oğlan da ömrünün sonunda bağlamasını ağaca asmış ve dünya hayatını tamamlamıştır (Yaşar Kemal, 2020: 158; Görkem ve Tülüce, 2008: 114). O da bir bakıma bağlamayı kendinden sonrakilere miras bırakmıştır. Burada ağaç kültü ve bağlama ilişkisi de ayrıca düşünülebilir. Âşık Veysel de sazına seslendiği ve vasiyetname denilebilecek *"Ben gidersem sazım sen kal dünyada"* dizesiyle başlayan şiirinde *"Ben bir insanoğlu sen bir dut dalı"* (Bâkiler, 1989: 166) diyerek hem bu mirası hem de ağaç kültürünü imler.

Romanda dikkati çeken bir eşya da Heves Ali'nin beline sardığı allı güllü kuşaktır.

"Şaşkınlıktan iyice büyümüş gözlerim nedense eskiden kalma bir alışkanlıkla göbeğine sardığı allı güllü kuşağa kaydı (...). Çoğunlukla yıllar önce babamın uzanıp kestirdiği öğle sonlarında arada bir ellerimi gizlice sokup o rengârenk kuşağın içinde görür görmez hayretler içinde kalacağım bir şeyler aradığımı hatırladım. Orada galiba ben elimi koyar koymaz bulayım diye saklanmış birkaç bozukluk, küçük şekerlemeler ya da uzak şehirlerden satın alınmış minik oyuncaklar, bağlama telleri, tepsi ve kim bilir nereden alınmış türlü renklerde esanslar ve güür bıyıklarına sürdüğü badem yağı şişeleri bulduğumu da anımsadım bir anlığına" (s. 20).

Eserdeki bir diğer nesne de sekiz köşeli şapkadır. Bu şapka Elazığ ile özdeşleşmiştir ve roman boyunca gezilen bölgenin merkezinde Elazığ vardır. Şapkanın sekiz köşesi; *yiğitlik, mertlik,*

çalışkanlık, cömertlik, dürüstlük, misafirperverlik, alçak gönüllülük, doğruluk değerlerini temsil eder (URL-7).

“... bu elbiselerin tam üzerine koyduğu sekiz köşeli şapkasına bakıp çocukluktan kalma bir hevesle gözlerim sulana sulana renkli ipliklerle örülmüş...” (s. 35).

Oğul, babasının kıyafetlerinin tamamını yenilediği hâlde yeni bir şapka almaya fırsat bulamaz; son bölümde eski şapkanın içinde bir fotoğraf taşıdığını fark eder. Bu, Yusuf beş yaşında babasından ayrılmadan önce Arkanya’da çektirdikleri baba-oğul fotoğrafıdır. Şapkanın içinde ömür boyu taşınan fotoğraf, babanın oğula verdiği kıymeti gösterir. Heves Ali’nin gözünde oğlunun yeri, başının üstüdür. Bu, babanın sevgisindeki yüceliğin delilidir. Ayrıca fotoğrafın şapkanın altında olması; babanın oğul sevgisini, özlemine kimseyle paylaşmayı aşikâr etmediğine ve bu ulvi hisleri kendi içinde yaşadığına da bir işarettir.

Romandaki bir diğer eşya da Heves Ali’nin tahta bavuludur. Polis bu bavulu kontrol noktasında açtığında Yusuf bavulun içindekileri, kefen bezini ve sabunu, ilk defa görür. Eskiler, hayatın sonu için ayırdıkları paraya “kefenlik” der ve kimseye yük olmamak adına bunu yaparlarmış. Heves Ali de ölüme çok yaklaşmıştır ve sarılacağı kefenini, yıkanacağı sabununu kimseye yük olmamak için hazırda tutmuştur.

Ömrünün sonunda, âşığın kuşağında “sonda torbası” taşıdığını da öğreniriz.

8. Şahıs Kadrosu

8.1. Başkişi

Senede bir kendini görmeye gelen babasını en son on beş yaşında gören, annesi öldükten sonra bir daha görmediği üvey baba yanında büyüyen, yatılı okula verilen başkişi Yusuf; sürekli bir bunalım ve sıkışmışlık içindedir. Uyuma problemi yaşamaktadır, bu rahatsızlıktan kurtulmak için ilaç kullanır. Kaçış hâlinindedir; yaşadığı şehirden kaçır, sevdiği kadını -Aydın’ı- sebepsiz yere terk eder.

Başkişinin ismini kırk yedinci sayfada öğreniriz. Bu sayfalardan önce isim okuyucuya hissettirilir. Hz. Yusuf kıssasına *kuyu* imgesiyle gönderme vardır. Hz. Yakup’un Yusuf’a duyduğu özlemi Heves Ali’de görürüz.

“Büyümüşüm ama ben hâlâ o içli kuyunun dibindeki Yusuf’tum belki de ” (s. 28).

Yolculuk boyunca babası iki mezarı ziyaret eder. Üç de kadınla görüşür. Heves Ali öldüğünde de Arguvan’da, eski mezarlıkta yatan bir kadının yanına gömülmek ister. Bu durum, oğulun babasına olan kızgınlığını artırır. Ama kendisi de on beş yıl önce Aydın’ı, bir sabah sebepsiz yere terk ederek İstanbul’dan Diyarbakır’a gelmiştir. Yıldız isminde bir arkadaşı vardır. Yusuf, roman boyunca Yıldız’ın telefonlarına ve mesajlarına cevap vermez; ayrılmaya meyillidir.

“Sol elimle direksiyonu kavrarken sağ elimle muhtemelen Yıldız’dan kalma kızıl saç telini alıp bir süre parmaklarımın arasında tuttum(...) Aralık camımı daha da indirip saçı yanından geçtiğimiz tarlaların içindeki yeni yapılan cezaevine doğru savurdum” (s. 67-68).

Günlük rutininden sonra eve dönerken, trafik ışıklarında, yanında duran arabadaki güzel kadın ve Kovancılar’daki hastanenin acil servisindeki hemşire Yusuf’un dikkatini çeker. Hemşireye sosyal medyadan arkadaşlık isteği gönderir. Ziyaret ettikleri Alevi-Zaza köyündeki evin güzel kızı gene dikkatini çeker. Yusuf’un bu gelgitleri roman boyunca sürer. Yusuf’un bu hâli, hayatı boyunca kızdığı babasını anımsatır. Bu özellik, natüralizmdeki soyaçekim kavramıyla açıklanabilir. Misafir

oldukları Alevi Zaza köyündeki Menuş Kadın da Yusuf'u babasına benzetir ve Yusuf bunun şaşkınlığını yaşar.

Yusuf, annesi ile kendisini terk ettiği için babasına kızgındır. Ancak babası fakirliği sebebiyle Yusuf'un annesinin kendisini terk ettiğini söyler. Yusuf'un kızgınlığı daha da artar.

"Fakat dişlerimi ne kadar sıkarsam sıkayım kızgınlığıma bir türlü mani olamıyordum" (s. 132).

"Bir an ağzımı açıp ömür boyu gezip durduğunu, beni bir kez bile aramadığını, bunun yoksullukla bir ilgisi olmadığını, muhtemelen bir yerlerde tıpkı benim gibi çocukları da olduğunu söylemek istedim ama yapamadım. Öfkeden ağzımı açamıyordum" (s. 134).

Yusuf'un babasına karşı duyguları roman boyunca gelgit hâindedir. Hastalığını ve çökmüş hâlini görünce merhamet duyar, geçmişin yaraları deşildiğinde öfke duyar. Babasını bir an önce otagara bırakıp rutin hayatına dönmek ister ama son bir karar değişikliği ile babasını otobüsten zorla indirip kendi otomobiliyle, babasıyla Kars'a doğru yola çıkar. Onca yıl görüşmeyen iki kişinin, biri özlem diğeri öfke dolu, birkaç metre karelik mekânda yolculuk etmesi olay örgüsündeki gerilimi yükseltir. Yusuf, "başına baba diye bir bela aldığını" (s.54) düşünür, yine de babasının tek başına Kars'a gitmesine gönüllü razı olmaz. Alevi Zaza köyünün yol ayrımında onu bırakır ama dolmuş babasını kabul etmeyince gider, babasını yeniden arabaya alır.

"Aramızda çifte su verilmiş keskin bir bıçak duruyordu sanki" (s. 133) diye düşünür. Bu bıçak, yolculuk boyunca kâh babanın kâh oğulun canını acıtacaktır.

Yusuf'la babası arasındaki tezatlıklar ve çatışmalar romanın geneline hâkimdir. Baba-oğul arasında -çok az da olsa- ortak noktalar olmasına rağmen bunların temelinde de yine ayrışmalar vardır. Mesela Yusuf da Heves Ali de uykusuzluk çekmektedir ancak bunun sebeplerinde bile tezatlıklar görülür:

"Babam da tıpkı benim gibi uyuyamıyordu. Ama aramızda önemli bir fark vardı: Ben her şeyi düşünmekten uyuyamıyordum, o hiçbir şeyi unutmadığı için. Ben çoğu zaman gelecekle ilgili kaygılanıyordum, o geçmişi için tasalanıyordu. Ben ayrıntılarla boğuşuyordum, onun derdi bakiyesiydi. Ne kadar farklı yollarda yürüdüğümüzü düşünsem de sonuçta ikimiz de uykusuzluk denen eski bir belada buluşuyorduk" (s. 168).

Yusuf, bir kontrol noktasında babası için "peder" kelimesini kullanır. Çok uğraşmasına rağmen bir türlü "baba" diyemez. Babanın ölümünden sonra ağzından sadece "ba" hecesi çıkar.

"Uğurlar olsun ba... dedim sessizce. Ba diyebildim sadece, ba... Gerisini getiremedim" (...) "Kendini zorlama evlat" dedi Kul Yakup, "Baba dediğin tamamlanmamış bir kelimedir zaten" (s. 226).

Gençliğinde karıştığı siyasi olaylar Yusuf'ta travmaya sebep olmuştur. Sürekli gözaltına alınmış ve işkence görmüştür. Romanda bu siyasi yaşanmışlıklar anlatılırken kinaye mesafesi altüst olmuştur. Her ikisinin de bıyıkları sarkık olan polis memuru ve Erzurumlu Âşık Kul Yakup olumsuzlanır. Yine tepelere kazınan bayraklar ve uzun bayrak direkleri olumsuzlanır.

8.2. Norm Karakterler

Romanda çatışmayı derinleştiren ve tamamlayan Heves Ali norm karakterdir. Halk âşığıdır. Eserden anlaşılacağı üzere Diyarbakır, Elazığ, Erzurum ve Malatya civarında tanınmakta ve dinlenilmektedir. Badeli âşık olduğu için (Varol, 2022, s. 64) diyar diyar gezmekte ve peşinde türkülerine ve kendisine vurgun insanlar bırakmaktadır. "Heves" sözcüğü Türkçe Sözlük'te "gelip geçici istek" olarak tanımlanmıştır (URL-8). Heves Ali'ye bu lakabın verilmesi biraz da bu yüzdendir.

Çünkü âşık, bir mekâna veya bir kişiye bağlı kalmaz. O, bu özelliklerinden dolayı âşık edebiyatının en meşhurlarından biri olan Karaca Oğlan'ın asırlar sonra vücut bulmuş bir temsilcisi gibidir. Değişmeyen özellikleri ile Heves Ali kart karakter olarak da ele alınabilir.

Heves Ali, başkişi Yusuf'un babasıdır. Yusuf beş yaşında iken Yusuf'un annesinden ayrılmıştır. Bu ayrılığa âşıkların yoksulluğunu sebep gösterir. Her sene belli bir vakitte köye gelir ve Yusuf'u ziyaret eder. Yusuf, babasına olan öfkesinden bu görüşmelerde aksilik eder. Yusuf, babasını en son on beş yaşında görmüştür.

Yirmi beş yıl sonra bir gece vakti oğlunun kapısını çalar.

"Rahat olmamı, bana yük olmayacağını, yok yere kaygılanmamamı ima eder gibi 'Yarın Kars'a gideceğim" dedi sırtını zorlukla koltuğa dayarken 'Annenin mezarını ziyaret ettikten sonra gitmeden seni de görmek istedim, hepsi bu" (s. 32).

Yusuf'a yatılı okul yılları boyunca Müzik Öğretmeni Bedih Hoca göz kulak olmuştur. İlerleyen süreçte babanın oğluya ilgili her bilgiyi Bedih Hoca'dan aldığını öğreniriz. Yusuf bunun farkında değildir; öğrendiğinde ise Bedih Hoca'nın saz usulünün babasına ne kadar benzediğinin farkına varır. Hayatta her şeye kızgın olan Yusuf, değer verdiği Bedih Hoca'sına da öfkelenir.

Başkişi Yusuf'ta olduğu gibi babanın ismini de son bölümde öğreniriz. Ondan önce Arkanya'daki hamamcı Heves Amca'yı tanıyamadığına esef etmiştir.

"Heves Ali, dedi bir ses. Ne olmuş, diye sordu bir başkası. Ölüyormuş, dedi ötelerden biri" (s. 222).

Bu noktaya gelene kadar okuyucuya babanın hevesleri sunulur. Bir babanın en büyük hevesi evlatlarıdır, ailesidir. Heves Ali'yi Yusuf'un annesi terk etmese belki de başka kadınlara başka diyarlara heveslenmeyecektir.

"Aramızda kırık dökük bir zaman değil, telafisi imkânsız koca bir heves de eksilmişti sanki" (s. 35).

"Babamın peşinde bir hevesle, en iyi ihtimalle geceleyin Kars'ta olacaktık" (s. 79).

Romanda Heves Ali'nin en belirgin özelliği olarak hastalığı verilir. Resmi kayıtlarda seksen üç yaşında olduğu yazılır. Prostat kanseridir. Ömrünün son demleridir; son kez Kars'a, âşıklar bayramına gidip yârenlerden helallik almak istemektedir.

Eserdeki bir diğer norm karakter de Aylın'dır. Aylın eserin teması ve konusuyla ilgilidir. Başkişiyi tanımlar ve tamamlar. Yusuf'un on beş yıl önce terk ettiği kız arkadaşıdır.

"On beş yılın ardından Aylın'ı yeniden bulup hayatına dahil olmak, karşısına dikilip geçen zamandan ve başışlanmaktan söz etmek bana ağır geliyordu. Suçluydum. Bana o kötü öğrencilik günlerimde korunaklı evini, sınırsız sevgisini ve sonradan hepsi bir hatıraya dönüşecek o büyülü zamanlarını vermiş bir kadını nedensiz yere terk etmişim" (s. 44).

Aylın'ı terk ettikten sonra, onunla ilgili Yusuf'un elinde sadece eski bir e-posta adresi vardır. Yıllar sonra onun çalıştığı şirkete gider. Ama bir şey öğrenemez. Yolculuk boyunca Yusuf, babasının sevdalarını gördükçe pişmanlığı daha yoğun yaşar ve telefonunda taslak hâlinde duran üç e-postayı Aylın'a gönderir; af diler, yaşadıklarını unuttuğunu ifade eder ve hatırlanmak ister. Ama dönüt alamaz. Babasının ölümüyle de yalnızlığı katmerleşir.

8.3. Kart Karakterler

Yusuf'un anlatma zamanındaki kız arkadaşı Yıldız, roman boyunca Yusuf'u arar ama genellikle cevap alamaz. Israrcı, hırçın, bunaltan kişi hüviyetindedir; rolü değişmez.

"... gece boyu durmadan mesaj atan, gözüümü korkuturcasına tam elli yedi kez arayıp benden cevap alamayan Yıldız'a kısacık bir şey yazdım" (s. 40).

Yusuf'un Van'daki doktor arkadaşı Salim diğer bir kart karakterdir. Yusuf, Salim'e babasının tahlillerini incelettirir. Salim, Erzurum'da da Yusuf'un yanındadır; arkadaşını yalnız bırakmaz.

8.4. Fon Karakterler

Yusuf'un yatılı okuldaki müzik öğretmeni Bedih Hoca, avukatlık bürosundan ortağı Serhat, Yusuf'un müvekkilliği, büronun sekreteri Hülya, Arkanya'da mezarlığı ziyaret eden insanlar, Harput'ta acilde karşılaştıkları Kürsübaşı meşkine davet eden Bekir Çavuş, Kürsübaşı'ndaki hırpani kılıklı kadın, meşkte çalıp söyleyenler, acil servisin genç doktoru, acil servisteki turuncu saçlı hemşire, Alevi Zaza köyündeki Mamoş Amca, Mamoş Amca'nın kızı, köy ahalisi, Alevi Zaza köyünde babaya sevdalı olan Menuş Kadın, Erzurumlu âşıklar, Heves Ali'nin Erzurum'daki sevdalı, Kul Yakup, Kars'taki bölge âşıkları romandaki fon karakterlerdir.

9. Anlatım Teknikleri

9.1. Sahneleme

9.1.1. Diyalog

"Sence adalet diye bir şey var mıdır, diye sordum ona.

Bu dünyada mı öbüründe mi, diye sordu sigara tabakasını çıkarırken.

Her ikisinde de, dedim.

Bu dünyada olmadığımı görecektedir kadar uzun yaşadım...

Peki ya öbüründe, diye sordum. Öbür dünyada adalet var mıdır?

Öbüründen de şüpheliyim, dedi sigarasını sarmayı bitirdiğinde" (s. 130).

9.1.2. Tasvir

"Bir süre sonra komik beyaz terlikleri ve lacivert formasıyla müşahede odasına giren bakır turuncu saçlı genç hemşire hem güzel hem güler yüzlüydü (...)Gözüm, bir süt tülbendi gibi bembeyaz tenli, küçük burunlu, uzun saçlı hemşireydi" (s. 120-121).

9.1.3. Ayrıntılı Eylem

"Elindeki yarım sigarayı sanki kafasındaki ya da yüreğine yapışıp kalmış bir şeyi söndürür gibi kül tablasına ağır ağır bastırarak ayağa kalktı" (s. 56).

9.1.4. Özetleme

"Düne kadar o davadan bu davaya koşturup akşamları sevgilisi ile vakit geçiren, bar ve meyhanelerde arkadaşlarıyla eğlenen, uzak şehirlerdeki davalara giderken küçük kaçamaklar yapan, çok bunaldığında Aylın'ın hayaline gömülen hali vakti yerinde bir avukatken, bu akşam vakti, yirmi beş yıl sonra ortaya çıkan bir babanın peşi sıra, pek bilmediğim bir şehrin acil servisinde sersefil hâldeydim" (s. 100-101).

9.2. Anlatma

9.2.1. Kişi Tanıtımı

“... Aşağı indiğimizde karşımızda bize merakla bakan gür saçlı bir ihtiyar duruyordu. Muhtemelen Zaza’ydı. Galiba bütün Zazalar gibi yüksek dağlarda yaşamının ve azalan basınca maruz kalmanın bir neticesi olarak epey uzun boylu ve geniş alınlıydı” (s. 145).

9.2.2. Olay Anlatımı

“Gelenler önce omzunu öpüyor, ondan aldıkları selamı yüzlerine sürüp sağ ellerini göğüslerine götürüyor, sonra çıt çıkarmadan, sanki babamın etrafında bir çember çiziliymiş gibi yan yana kuruluylordı” (s. 147).

9.2.3. İç Çözümleme

“Sanki o sandalyeye oturduğunda hepten elden ayaktan düştüğünü kabullenecekmiş gibi yüzünü keder ve derin bir sıkıntı bastı” (s. 119).

“Eczaneden aldığım iğne ile akşamki doktorun reçetesini uzatınca hemşirenin yüzü birden asılmakla kalmadı, bembeyaz tenine solgun bir kederin gölgesi de düştü” (s. 120).

9.3. Gösterme

9.3.1. Kısmi Geriye Dönüş

Yusuf, romanın sonuna doğru babasının sekiz köşeli şapkasının içinde küçüklüğünde, beş yaşında, babasıyla annesinin ayrıldığı gün babasıyla kendisinin birlikte yer aldıkları siyah beyaz bir fotoğraf görür.

“Çok geçmeden, o güne dair hatıraların aklımın derinliklerinden kırık bir dala tutunur gibi birer birer çıkmaya başladığını fark ettim. Bütün gün üzerimdeki cekete, yeni ayakkabılarıma bakıp durduğumu, köyün aksine insan kaynaklı Arkanya’nın sokaklarında ürkek ürkek dolaşıp onun ellerine sıkıca yapıştığımı hatırladım sonra. Babamın o gün sık sık beni kucakladığını, öpüp yere bıraktığını, saçlarımı okşadığını da hatırladım. Sonra bir dolmuş durağında ellerimi bırakıp beni annemin kucağına teslim ettiğini, aklımın giderek karmakarışık olan o tozlu ve dipsiz kuyusuna daha yakından bakınca hatırladım” (s. 198).

9.4. Mektup

Yusuf on beş yıl önce bir sabah terk ettiği kız arkadaşı Aylın’a e-posta taslakları hazırlamıştır. Yolculuk esnasında yaşadıkları ve gördükleri neticesinde duygu yoğunluğu yaşayarak bu e-postaları mektup formunda Aylın’a gönderir. Bu mektuplar sayesinde anlatıcı olan başkişi Yusuf’un iç dünyasına, olayları algılayışına, pişmanlığına, sevdasına tanık oluruz. Birinci mektupta Aylın’dan af diler, ikincisinde Aylın’ı yalnız bıraktığı için üzgün olduğunu ve üçüncü mektupta beraber yaşadıkları her anı hatırladığını, unutmadığını söyler.

10. İzleksel Kurgu

Âşıklar Bayramı’nda entrik kurguyu oluşturan ve çatışmayı sağlayan değerleri “KORA” şemasında şu şekilde göstermek mümkündür:

Tablo 1: Âşıklar Bayramı’nda entrik kurguyu oluşturan ve çatışmayı sağlayan değerler

	Ülkü (Tematik) Değerler	Karşı Değerler
Kişiler Düzeyinde	Heves Ali	Yusuf

	<p>Ayılın Salim Hamamcı Bekir Çavuş Kul Yakup Kars'ta toplanan âşıklar</p>	<p>Yıldız Davalı müvekkiller</p>
<p>Kavramlar Düzeyinde</p>	<p>Şefkat Merhamet Baba Vefa Sahip çıkma Varlıklı olma Ağaç sevgisi Çevre bilinci Devlet Sevda</p>	<p>Vicdansızlık Aldırmazlık Terk etme Sosyoekonomik alt sınıf Anarşi Terör İş bilmezlik Bürokrasi Sürgün Üvey baba Sadakatsizlik Umursamazlık Hastalık Ceza</p>
<p>Simgeler Düzeyinde</p>	<p>Harput'ta, Kürsübaşı'ndaki ev Alevi Zaza Köyü Arkanya Meşe Ağacı Âşıklar Kahvesi Yado Çeşmesi</p>	<p>Arkanya Çarşısı Elâzığ-Bingöl Karayolu Yol Boyu Kontrol Noktaları Cezaevleri Hastaneler Acil Servis Yoğun Bakım Ünitesi Mezarlıklar Karakollar</p>

10.1. Baba-Oğul İlişkisi

Romanın temel izleğini baba-oğul ilişkisi oluşturur. Heves Ali ve oğlu Yusuf sürekli çatışma hâindedir. Yusuf'un kızgınlığı babasının, annesini ve kendisini terk etmesidir. Yıllarca bu sorunun cevabını aramış ama bulamamıştır. Bu arayış kendisini çıkmaz bir yola koyup travmalarının temelini oluşturmuştur.

“Fakat dişlerimi ne kadar sıkarsam kızgınlığıma bir türlü mani olamıyordum. Yine de yıllar sonra bile olsa kulaklarımı iyice açıp onu dinlemek, çoktandır evimdeki kilitli kasada, büromdaki evrakların arasında, adliye koridorlarındaki o nefessiz adımlarda, yakamı bir türlü bırakmayan o uykusuzluk nöbetlerinde peşinden koşup durduğum sorulara artık bir cevap bulmak istiyordum galiba” (s. 132).

Babanın hayatının son günlerinde, beraber geçirilen üç günde de bu sorulara cevap bulamaz; cevaba yaklaştığı anda çözüm çoraklaşır. Babanın yaptığı açıklamalar Yusuf'u tatmin etmez. Zaten bu cevaplar Yusuf'un duymak istedikleri değildir. Kendisini annesinin kucağına bırakan babasını bir türlü affedemez. Yolculuk boyunca babasına bir yaklaşır bir uzaklaşır, baba uzaklaştığı anda da her şey için geç olur.

Babasını evine konuk ettiğinde başına kalacağından, alışılmış düzeninin bozulacağından korkar. Babasının karnını doyurur, otogara götürüp otobüse bindirir. Ama vicdanı rahat etmez, kendi otomobiliyle yola çıkar. Yolda annesinin kendilerini (Yusuf'la babayı) terk ettiğini duyduğunda buna inanmaz. Annenin diyar diyar gezen âşığı yoksulluğu sebebiyle terk ettiğini ima eden “tilki hikâyesi”nin ardından babaya tekrar öfke duyar Yusuf. Onu bir yol kenarında bırakır. Dolmuşa binemediğini görünce üzülür ve tekrar arabaya alır. Babayı Kars'a bırakıp normal hayatına dönme hesabı yapar. Her zaman vicdanı ağır basar. “Baba” diye hitap edemediği babasını bırakamaz. “Peder” kelimesini kullanır bir kontrol noktasında. Sosyal medyada fotoğrafı paylaşırken de peder lafzını kullanır, baba diyemediğini hep sorgular. Bu sosyal medya paylaşımında da acil servisteki turuncu saçlı hemşireyi etkileme amacı vardır. Bu hâl de vicdanını sızlatır. Heves Ali'nin vefatında da ağzından sadece “ba” hecesi çıkar.

Yusuf, babasına karşı duygu gelgitleri yaşasa da onun acılarının dinmesi için hiçbir fedakârlıktan kaçınmaz. Özel hastanede, özel yoğun bakım odasına aldırır; özel ambulansla, komadayken Kars'a götürür.

Baba, çok hasta ve yaşlı olmasına rağmen oğlunu görmeye gelmiştir. Yusuf'un annesinin mezarından sonra Diyarbakır'da Yusuf'u ziyaret edip son defa Kars'a, âşıklar bayramına, gitmektir niyeti. Sevdiklerine karşı vefalıdır. Yol boyu çatışmalarına rağmen Yusuf'u kıracak tek bir söz söylemez. Oğluna karşı şefkatlidir. Sigara içtiğini duyunca yüzü düşer, ince kıyafetle dışarıda durunca üşüteceğini söyler. Yusuf, kendisini Kars'a bırakmayı teklif ettiğinde kendisi sebebiyle ziyana uğramasından korkar. Askerî konvooya yakın sürmemesini ister, “Dünyanın bin bir türlü hâli var.” (s. 126) der. Görmüş geçirmiş olduğu için oğluna karşı anlayışlıdır. Oğlunun öfkesini anlar. Bu öfkeye karşı da suskunluk içindedir. Yusuf, tişörtünü değiştirirken babası omzundaki doğum lekesini okşar; en son Yusuf beş yaşındayken berberde okşadığı lekeyi. Yusuf bunu sonradan anımsayacaktır.

“Atletimle yeni tişörtümü üzerime geçirip onun kapısını açmak için önünden geçtiğimde, babam elinin tersiyle gözlerinden ipil ipil akan yaşları siliyordu. Dünya, bir köşeye çekilip gözyaşları görülmesin diye gizlice ağlayan bir baba gibi ağırlaşmaya başlamıştı” (s. 136).

Yusuf, babasını en son on beş yaşında yatılı okula verilirken görmüştür. O günden sonra bir daha görmemiştir. Bu durum da kızgınlığını artırır. Ama onuncu bölümde Müzik Öğretmeni Bedih Hoca vasıtasıyla babasının hayatının her anından haberli olduğunu öğrenir. Bu gizli bilgilendirme sebebiyle her zaman kendisini koruyup kollayan Bedih Hoca'ya içten içe kızar.

Yusuf'un bir de üvey babası vardır. Annesinin ölümünden sonra bir daha görmez üvey babasını. Heves Ali, senede bir gün Yusuf'u görmeye gelir. O zaman üvey baba ortadan kaybolur; zil zurna sarhoş olur, kendini bağa bostana vurur.

"Onu galiba bir tek o gün kızgın görürdüm. Üvey babam, diğer günlerde bir kez bile ağzını açıp anneme ya da bana kötü bir şey söylemedi. Bir gün bile ikimizden hiçbir şey istemedi. Bir tas su bile" (s. 29).

10.2. Aşk, Sevgi, Sadakat

Yusuf şipsevidir, sadakatsizdir. Yıllar önce nedensiz terk ettiği Aylın'ın pişmanlığını ve acısını yaşar. Pek çok sevgilisi olmuştur. Yıldız ile beraberdir ama kısa bir mesaj haricinde Yıldız'ın aramalarına cevap vermez. Bir bakıma Karaca Oğlan gibi her güzele meyli vardır.

Diyar diyar gezen âşıkların etkilediği kadınların olduğu muhakkaktır. Heves Ali'nin türküleri haricinde bunda bir dahli var mıdır, belli değildir. Ama geçtiği her yerde sevdalılarını ziyaret etmeden durmaz. Kimi mezarda, kimi tepede terk edilmiş evde, kimi köyde, kimi şehirde... Hepsinin ayrı bir hikâyesi vardır. Heves Ali, ölüme çıktığı bu yolda hepsinden türküleriyle helallik diler. Babasının bu sevgisi, vefası Yusuf'u da etkiler.

"Bakıştılar. Sonra birbirlerine sarıldılar. Kuru iki nehrin dağlar, ovalar, kimsesiz bozkırlar, serin yaylalar katedip birbirine kavuşması gibi (s. 156).

10.3. Çevre, Doğa ve Ağaç Sevgisi

Yazar roman boyunca Diyarbakır, Elazığ, Bingöl, Erzurum, Kars güzergâhının coğrafi panoramasını sunar. Akarsuları, dağları, gölleri, ağaçları anlatır. Hazar Gölü, Makam Dağı, Lifi Tepesi, Hoşap Düzü, Murat Nehri bunlardan bazılarıdır.

Yol boyundaki ahlat ağacı Yusuf'un dikkatini çeker ve Heves Ali, kendi köylülerinin yoksulluk ve soğuk sebebiyle ormanları yok ettiğini anlatır.

10.4. Sosyal Statü

Yusuf avukattır, görece rahat bir yaşama sahiptir. Avukat Serhat iş ortağıdır. Arkadaşı Salim de doktordur.

Yusuf, sitenin kapıcısını dinlemek istemez. Bürosunun sekreteri Hülya'nın işten erken çıkabileceğine sevinmesine anlam veremez. Bakır turuncu saçlı hemşireyi etkilemek için sekreter Hülya'yla *patron edasıyla* konuşur. Erzurumlu âşıkların ve Kul Yakup'un otomobillerini eski püskü "Toros" diyerek küçümser. Komşularını patavatsız olarak görür.

10.5. Siyaset, İdeoloji ve Terör

Yusuf, öğrenciliğinde sürekli gözaltına alınır ve işkence görür. Cezaevi travması vardır. Romanda Suriçi (Diyarbakır, Sur) yanmış ve yıkılmış olarak verilir. Kırk yıllık çatışmalardan bahsedilir ve bu çatışmalara taraf olmasına ramak kaldığı anlatılır. Sarkık bıyıklı, üzerlerinde Göktürkçe yazılar bulunan polisler; kontrol noktaları, askerî konvoy, tepelere kazınmış *önce vatan* yazısı, uzun bayrak direkleri olumsuzlanır.

“Biraz geçmişti ki babamın dikkatini bu sefer yol kenarında dalgalanan bayraklar ve her bayrak direğinin altında beliren taşlar çekti (...) Gözünü tıpkı o yoksul çocuklar gibi gösterişli olmayan, otuz üç taştan ibaret kederli anıta dikti öylece” (s. 129).

Bu satırlar, 1993 yılında Elazığ-Bingöl karayolunda PKK tarafından şehit edilen silahsız otuz üç askeri anlatır.

Harput'ta, Kürsübaşı'ndaki evin duvarlarının Ermenilerin mezar taşlarıyla örülü olduğunu Heves Ali anlatır. Hatta bu evlerin Ermeni ustalarına yaptırıldığını belirterek dünyanın adaletsizliğine vurgu yapar. Ermenilerin sürgün edilmesinden bahseder.

Heves Ali'nin bıyıkları sebebiyle Alevi zannıyla dolmuşa alınmaması da toplumsal kamplaşmayı ifade eder.

10.6. Devlet/Bürokrasi

Birbirinin aynısı olan şehirleşme, istenilen yazıyı zamanında yazmayan bürokrasi, sapır sapır dökülen kamu binaları, dört yanında suyun olduğu yerde akmayan çeşmeler de eleştirilir.

10.7. Kültürel Öğeler

Roman bir bakıma saz âşığı Heves Ali'nin öyküsüdür. Eserde halk şairlerinin âşık bayramında neler yaptıkları, sanatlarını nasıl icra ettikleri anlatılır. Hemen her bölümde bir türkü dizesine rastlarız. Heves Ali; meramını, dileğini bağlaması eşliğinde türküyle ifade eder. Çalıp söylemek candır onun için. Harput'ta Kürsübaşı mevkiindeki meşk icrası, odanın kilimlerle döşenmesi dikkati çeker. Alevi Zaza köyündeki semah töreni ve deyişlerin icrası ayrıntısıyla verilmiş ve yörenin yemekleri olumlu anlatılmıştır. Arkanya'da da insanlar perşembe günü mezarlığı ziyaret eder, mezarların başına bisküvi ve şeker koyar. Heves Ali bereket niyetine cüzdanında hurma çekirdeği taşır. Kars'ta âşık bayramına gelen Kafkasyalı âşık yöresel kıyafetleri ve sazlarıyla tasvir edilmişlerdir. Heves Ali, Ermeni duduk ustalarının ağıtlarıyla son yolculuğuna uğurlanır. Bütün bu unsurlarla kitap, Anadolu'nun kültürel mozaikini vurgulamıştır. Bu mozaikte her anlayıştan, her bölgeden, her din ve mezhepten unsurlar vardır:

“Kâni Karaca gelsin, Çekiç Ali gelsin, Tenekeci Mahmut ve Ruhsatî gelsin; Fekiyê Teyran, Evdalê Zeynikê, Egidê Cimo ve Şakiro gelsin; Muharrem Ertaş, Hacı Taşan, Hafız Kemal, Neşet, Mahsunî ve Sümmanî gelsin; Pir Sultan, Karac'oğlan, Kul Nesimî ve Yunus gelsin; yörükler, göçerler, koçerler gelsin; gevendeler, abdallar, mırıtlılar, domlar, dengbêjler gelsin; hafızlar, gazelhanlar, mevlithanlar gelsin, başımda durup bana veda, bana sena, bana helal etsinler” (s. 116).

10.8. Yol

Kitaptaki bir diğer izlek de yoldur. Heves Ali hayat yolunun sonundadır, *nakd-i ömrünü* sevda peşinde tüketmiştir. Dünyaya veda etmeden önce ömrünü geçirdiği yöreyi bir kez daha görür ve bu yörenin insanlarıyla, dağıyla, ağacıyla vedalaşır. Onlardan bir bakıma helallik diler.

Mevsim de bu yol düşüncesini destekler. Ağaçlar yapraklarını döker, yağmurlar başlar ve hava soğumaktadır. Kış kapıdadır. Yolculuğun son noktası olan Kars'a yaklaştıkça kış da kendini daha çok hissettirir. Kış ölümdür, insan ömrünün son mevsimidir.

Yusuf yolda, bir tepede garip ve yalnız bir ağaç görür. Heves Ali, bunun ahlat ağacı olduğunu söyler. “Her ağacın bir mevsimi vardır, sen onun baharını göreceğine kışını gördün ne yazık ki” (s. 126). Bu manzara, bir bakıma oğlu ile babayı ifade eder.

Yusuf, yolun başında babasından ayrılmıştır. Hayat yolunu yalnız yürümüş ve yoldaşlarını sebepsiz terk etmiştir. Yolu bir yere varamamıştır, yolu paramparçadır. Bütün bunların suçlusu olarak babasını görür. Burada, baba ve oğuldaki 25 yıllık mekân ve zaman boşluğunun, bir yol üzerindeki yolculuğa ve birkaç metrekairelik bir arabanın içine sığdırılması da metaforiktir.

Yollar, memleketin heterojen seviyesini göstermede de bir araç olarak kullanılmıştır:

“Yollar tıpkı Bingöl-Erzurum arasındaki gibi bomboştur. Haritanın sonuna yaklaştıkça insanlar gittikçe azalıyor; herkes ülkenin bu soğuk, yalnız ve kimsesiz topraklarından uzak durmaya çalışıyordu sanki” (s. 218).

Yusuf zaman zaman Yıldız'ı, babasının kokusunu ve her şeyi unutacağı, rüzgârın yüzünü sertçe yalayacağı bir *yolculuğun* kendisini paklayacağını düşünür.

Sonuç

Eserlerinde kültürel unsurlara yer veren Kemal Varol, özellikle âşıklık geleneği ve bu gelenekle ilgili unsurları *Âşıklar Bayramı* romanında ön plana çıkarmıştır.

Romanda başta “âşıklar bayramı” olmak üzere âşıklık geleneğine ilişkin unsurlara yer verilmesi ve Anadolu'nun zengin/özgün kültürel kimliğinin sunulması dikkate değerdir. Romanın içinde geçen hatta bazen yekpare bir bölüm olan *türküler*; yaşamış veya hâlen yaşayan, tanınmış veya hiç tanınmayan *âşıklar, söz ve saz ustaları*; geleneğin içindeki *bade içme-rüya görme, bağlama, fasıl, bayram* vb. gibi pek çok motif romanı daha da ilgi çekici kılmıştır.

Âşıklar Bayramı, esasen baba-oğul hesaplaşmasını ortaya koyan psikolojik bir romandır. Romanda baba-oğul arasındaki gerilim ve çatışmalar baskındır. Bunlar bazen geçmişe dönük bazen de içinde bulunulan zamanın içerisinde sorgulamalarla verilir. Romanın başkişisi Yusuf, bunalım ve yalnızlık içindedir; geçmiş ve bugün arasında gelgitler yaşar. Yusuf'un babası halk âşığı Heves Ali ise romandaki çatışmanın diğer tarafındadır. Bölgede tanınan, türkülerini söylenen biridir. Gezgin bir âşık olan Heves Ali, birçok özelliğiyle Karaca Oğlan'ı anımsatır.

Romanın genelindeki kültürel zenginlikler ve geleneksel unsurlar, önemli bir mirasın aktarımıdır ve bunlar okura farklı açılımlar ve katkılar sunmaktadır. Eser bu bağlamda kültürün devamlılığına yardımcı olacak niteliktedir. Günümüzün en yaygın edebî türlerinden biri olan “roman” ile bu mirasın daha geniş kitlelere -özellikle kültürel yozlaşmanın bariz biçimde görüldüğü yeni nesillere- ulaşması mümkün olabilmektedir. Bunlarla birlikte âşıklık geleneğinin modern bir eserdeki etkisi, kurguya ve yapıya katkısı, eserin modern yazarlara da örnek olabilecek diğer bir yönüdür. Bu hususlar, romanın/yazarın amacına ulaştığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ş. (1991). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Artun, E. (2019). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Bâkiler, Y. B. (1989). *Âşık Veysel*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2007). *Âşık Tarzı Edebiyat Geleneği ve İstanbul*. İstanbul: 3F Yayınları.
- Dilek, E. (2017). “Toplumcu Gerçekçi Edebiyatın Değişen Dili: Orhan Kemal ve Kemal Varol Romanları”. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Doğan, R. S. (2022). “Bağlamadan Dökülen Kadın: Karacaoğlan'ın Sesinden Bin Bir Kadın Masalları”. *Söğüt dergisi*, 17, 47-51.

- Düzgün, D. (2013). “Âşık Edebiyatı”. *Türk Halk Edebiyatı* içinde (287-344). (ed. M. Ö. Oğuz). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Görkem, İ. ve Tülüce, O. (2008). *Çukurovalı Karacaoğlan / Osmaniye- Düziçi rivayetleri, İspir Onbaşı- Karayigit Osman*. İstanbul: Çatı Kitapları.
- Issı, A. C. (2020). “Gulyabani Romanında Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi”. *Romanda Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi içinde* (77-85). (ed. V. Şahin). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kara, Ü. (2019). “Kültür Bilimlerinin Bir Şubesi Olarak Halk Bilimi”. *Halk Bilimi El Kitabı* içinde (s. 13-38). (ed. M. Aça.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kaya, D. (2014). *Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, R. (2017). “Romanda Mekânın Poetiği”. *Romanda Mekân (Romanda Mekân Poetiği ve Çözümlemeler)* içinde (9-26). (ed. R. Korkmaz ve V. Şahin). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Öğüt Eker, G. (2013). “Gelenekten Geleceğe Halk Edebiyatı”. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* içinde (s. 399-416). (ed. M. Ö. Oğuz), Ankara: Grafiker Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2014). *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Sazyek, H. (2000). *Roman Terimleri Sözlüğü: Roman Sanatından Yüz Terim*. Ankara: Hece Yayınları.
- Varol, K. (2019). *Âşıklar Bayramı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Varol, K. (2022). *Babamın Bağlaması*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Yaşar Kemal (2020). *Üç Anadolu Efsanesi / Köroğlu, Karacaoğlan, Alageyik*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yiğitoğlu, M. (2019a). “Âşıklar Bayramı (Kitap tanıtımı)”. *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 135-137.
- Yiğitoğlu, M. (2019b). “Kemal Varol’un Hikâye ve Romanlarında Metinlerarasılık: Öz Göndermeler”. *İnsan ve Toplum*, 9 (2), 91-116.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1:<https://www.karatay.bel.tr/haberdetay/4970/asik-veysele-vefa-temasiyla-56-konya-asiklar-bayrami-basladi>, (E. T.: 18.01.2023).
- URL-2:<https://www.turkedebiyati.org/asiklar-bayrami-ve-asiklar-soleni/>, (E. T.: 18.01.2023).
- URL-3:<https://www.gazeteduvar.com.tr/kemal-varol-babami-kaybettigim-donemdi-ve-meselemi-yazida-sinamak-istiyordum-haber-1580662>, (E. T.: 21.01.2023).
- URL-4:<https://tilahan.org/2020-attila-ilhan-edebiyat-odullerinin-sahipleri-belli-oldu/#>, (E.T.: 07.06.2022).
- URL-5: https://tr.wikipedia.org/wiki/Âşıklar_Bayramı, (E. T.: 19.01.2023).
- URL-6:<https://www.diken.com.tr/asiklar-bayraminin-yazari-kemal-varol-yol-asil-bundan-sonra-basliyor/>, (E. T.: 19.03.2023).
- URL-7:<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/elazig/kulturatlasi/8-kose-sapka>, (E.T.: 19.03.2023).
- URL-8: <https://sozluk.gov.tr/>, (E. T.:19.01.2023).